

*Лисодєд Олександр Володимирович,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СУЧАСНЕ ШАХРАЙСТВО В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні шахрайство є другим за поширеністю загальнокримінальним злочином проти власності після крадіжок. Останнім часом у країні щорічно реєструється від 35 до 45 тис. шахрайств, що становить від 7% до 8% злочинів у структурі зареєстрованої злочинності і, відповідно, від 10% до 14% злочинів у структурі злочинів проти власності. При цьому, шахрайство, поряд з вимаганням, є ще й найбільш латентним загальнокримінальним злочином проти власності.

Цей вид злочинів тривалий час відносився у злочинному середовищі до елітних злочинів, а шахраї – до еліти злочинного світу. На початку ХХ століття переважна частина шахраїв виокремилась від інших злочинців і сформувалась у своєрідну «касту» професійних злочинців, серед яких існувала своя кримінальна субкультура, злочинна стратифікація та злочинні кваліфікації в залежності від виду вчинюваного шахрайства і для яких вчинення шахрайства ставало стилем життя, так би мовити певною роботою та головним джерелом для існування та задоволення свої потреб. Більша частина з них ніде або ніколи не працювали, не були обтяжені сімейними стосунками, займались виключно професійною злочинною діяльністю та вели паразитичний спосіб життя [1].

Розпад Радянського Союзу, зміни у політичному устрої нашої держави, введення ринкової економіки призвели до суттєвих змін у злочинному середовищі, у тому числі і серед шахраїв. У ХХІ столітті залишились як традиційні види шахрайства, характерні для 80-90-х років минулого століття (але наповнені більш якісним змістом, з використанням психологічних і психічних засобів впливу на свідомість жертви), так з'явилися і принципово нові, пов'язані з використанням розгалуженої системи засобів масової інформації, комп'ютерних технологій, мобільного телефонного зв'язку, глобальної мережі Інтернет, електронних безготівкових розрахунків та переказів, банківських карток, інших різних інноваційних технологій тощо. Крім шахрайства на звичному побутовому ґрунті, ці злочини вже тісно пов'язані з бізнесом і вчинюються також у кредитно-фінансовій, банківській, медичній, туристичній сферах, митній справі, на ринку корпоративних прав, нерухомості, страхування, торгівлі, в інших галузях економіки. Таке шахрайство, як правило, має вже організовані форми та пов'язане з корупцією.

Із найпоширеніших на сьогодні видів шахрайства можна назвати наступні:

– побутове шахрайство (взяття грошей, речей, золотих виробів, іншого майна у тимчасове користування, в борг без наміру віддавати; продаж по ринковим цінам низькоякісних або несправних товарів народного вжитку шляхом особистого відвідування шахраями місць проживання громадян; різноманітне ворожіння магів, чаклунів, екстрасенсів та інших шарлатанів нібито від нетрадиційної медицини, які за гроші виліковують усі хвороби або пропонують втручання у психічний стан жертви) та ін.);

– гральне шахрайство (шулерство; гра в наперстки; фіктивні лото, лотерея, аукціони, конкурси з попереднім внесенням грошових коштів у якості передоплати, авансу, застави та ін.);

– шахрайство по наданню різноманітних послуг (у працевлаштуванні; поїздках за кордон (особливо на відпочинок або за туристичними турами); по придбанню товарів народного споживання, промислових товарів, транспортних засобів, об'єктів нерухомості за більш низькими цінами чи на пільгових умовах; по реалізації речей, майна та ін.);

– шахрайство у вигляді фальсифікації (ювелірних виробів та прикрас, дорогоцінного каміння, продуктів харчування, лікєро-горілчанних виробів, засобів побутової хімії, парфюмерно-косметичних засобів, ліків і медичних препаратів, творів художнього, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, офіційних документів та ін.);

– телефонне шахрайство (телофонні дзвінки або sms-повідомлення по наданню термінової допомоги за гроші рідним або близьким людям, яких нібито затримала поліція за вчинення або підозру у вчиненні злочину, або які потрапили у дорожньо-транспортну пригоду, аварію чи іншу надзвичайну ситуацію тощо; прохання назвати номер особистого банківського рахунку під різними приводами та з різних причин з метою зняття грошових коштів та ін.);

– медичне шахрайство (продаж звичайних дешевих медичних препаратів за завищеною ціною, як правило, під видом чудодійних засобів від усіх захворювань і обов'язково зарубіжного виробництва, аналогів яких немає у нашій країні; продаж біологічно активних добавок замість ліків; надання суттєвої знижки за пакет медичних послуг гарної клініки чи лікарні, але з обов'язковою попередньою оплатою першого внеску; пропонування непотрібних чи неефективних схем лікування; встановлення фіктивного діагнозу з наступною операцією чи тривалим лікуванням та ін.);

– шахрайство шляхом привласнення влади або звання посадової особи (органів влади та управління місцевого, регіонального чи державного значення, а також органів місцевого самоврядування, відомих громадських організацій, політичних партій тощо);

– трастове шахрайство (заволодіння грошовими коштами через «фінансові піраміди», псевдо- довірчі товариства, трастові фонди, страхові компанії, інвестиційно-будівельні компанії, кредитні спілки тощо);

– Інтернет-шахрайство (придбання товарів через фіктивні Інтернет-магазини чи Інтернет-аукціони; накопичення капіталу за допомогою «чарівних гаманців»; фішинг; участь у дешевих розпродажах, конкурсах, лотереях, суперпрограмах швидкого заробітку, різноманітних бізнес-пакетах, високоприбуткових інвестиційних програмах; махінації з платіжними картками та системами; офіційне віддалене працевлаштування або робота вдома; знайомство з «віртуальними альфонсами» тощо).

Цей перелік не є вичерпним, адже з розвитком або появою нових суспільних відносин з'являються і нові види шахрайства. Слід тільки зазначити, що пандемію Covid 19 шахраї вже поставили собі на «озброєння».

Змінився і кримінологічний портрет сучасного шахрая. На сьогоднішній день це особи у віці 25-45 років (60-65%), переважно чоловіки (65-75%), з вищою освітою (60-70%), працюючі, добре зорієнтовані в економічних і юридичних питаннях, позитивно характеризуються за місцем проживання і роботи (90%), не зловживають спиртними напоями

та/чи наркотичними засобами, раніше не притягувались до кримінальної відповідальності. Але в залежності від виду шахрайства чи сфери його вчинення ці показники можуть змінюватися. Наприклад, останні дослідження свідчать, що серед осіб, які вчинили злочини у сфері туристичного бізнесу, кількість жінок складає 84%. Вищу освіту мають 77% менеджерів туристичних агентств, а у директорів агентств, винних у вчинення шахрайств у даній сфері, вища освіта майже стовідсоткова, 70% з них – одружені, близько 97% не мали раніше судимості [2, с. 96-97]. В цілому ж сучасні шахраї у своїй більшості – це злочинці вже нової генерації, які ведуть респектабельний і законослухняний спосіб життя з підвищеним стандартом споживання, не підтримують зв'язки з усталеним кримінальним середовищем і не відносять себе до нього, не поділяють і не підтримують кримінальну субкультуру.

Більшість шахраїв за психофізичними, інтелектуальними, емоційними і вольовими здібностями та якостями зовні нічим не відрізняються від законослухняних громадян, але внутрішньо їх перевершують. Рівень розумового розвитку сучасного шахрая вище середнього, відзначається досить значний обсяг знань і схильність до їх підвищення чи придбання нових в тих сферах, з якими пов'язана злочинна діяльність, наявний певний життєвий досвід, незважаючи в окремих випадках на молодість, широта поглядів і різноманітність інтересів. При цьому шахраї характеризуються високим ступенем самовиправдання своєї злочинної поведінки. Більшість із них (80%) заперечують свідомий вибір протиправного варіанту поведінки, прагнуть довести його обумовленість зовнішніми, а не внутрішніми чинниками, намагаються представити свої дії буденними і поширеними, а покарання незаслуженим і несправедливим.

Шахраї здатні витримувати інтенсивне тривале психоемоційне навантаження без зниження продуктивності злочинної діяльності, самоудосконалювати форми кримінального обману чи зловживання довірою, одночасно вести спостереження за багатьма характеристиками об'єкта злочинної уваги та великою їх кількістю, вибудовувати логіку послідовності шахрайських дій для досягнення злочинної мети, здійснювати психодіагностику індивідуально-психологічних особливостей жертв, знаходити «слабкі місця» та застосовувати підходящі способи маніпуляції, проникати у внутрішній світ жертви, відчувати та розуміти її психічні стани, прогнозувати майбутню поведінку жертви, налаштовуватися на різні форми спілкування та обирати відповідну манеру поведінки, безпомилково грати ролі різних соціальних і професійних типів, видавати себе за інших людей, не показувати своє справжнє ставлення, створити враження надійної або потрібної людини, привертати увагу людей, подати себе та зацікавити жертву тощо. При цьому шахраї постійно перебувають у пошуку тих видів діяльності, в якій найбільш повно можуть проявити свої злочинні здібності, вміння і навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М.: Юрид. лит., 1990. 304 с.
2. Андрушко А. В., Нестерова І. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини у сфері туристичного бізнесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. Одеса, 2016. № 19. С. 96-102.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**МАТЕРІАЛИ XXIV
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»**

30 травня 2020 року

Харків – 2020

Відповідальні за випуск:

Нанарова Ольга Олександрівна – член Секретаріату ГО «Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».

УДК 340.12.001

ББК 67.0

78

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

78 Матеріали XXIV науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції», м. Харків, 30 травня. 2020 р. Харків, 2020. 496 с.

Статті друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 228-п, м. Харків, 61024, Україна.